



## سوغومون تهلیریان

زمانی که جنگ جهانی اول در ماه اوت ۱۹۱۴ به منظور تقسیم دنیا و چپاول جان و مال ملل بی گناه توسط امپریالیستهای جهانی و نیروهای پرنفوذ پشت پرده سیاست آغاز شد، هیچ کس غیر از برنامه ریزان سیاست جهانی نمی توانستند تصور کنند که کمتر از یک سال بعد بزرگترین فاجعه انسانی در تاریخ روی خواهد داد. در ادامه روند جنایت پیشگی حکومت ترکان عثمانی، گویا تصمیم دولت ترکان جوان بر این بود که یک بار برای همیشه مسئله ارمنی را به عنوان بخشی از مسئله شرق به زعم خود حل کند و در همین راستا دهشتناک ترین جنایت تاریخ، اولین نژاد کشی سده بیستم یعنی کشتار بیش از ۱/۵ میلیون ارمنی ساکن ارمنستان غربی (شرق آناتولی)، و مناطق مرکزی و غربی آناتولی را سازماندهی و اجرا کرد.

در باره قتل عام ارمنیان جامعه جهانی و حتی برخی تاریخدانان اطلاعاتی ندارند و یا دانسته آنها در حد بسیار ناچیزی است. عدم شناخت این فاجعه باعث شد فاجعه دیگری از همان نوع در جنگ جهانی دوم روی دهد و جان میلیون ها انسان صرفاً به علت یهودی بودن قربانی گردد.

همانگونه که اشاره رفت، ترکان جوان و کمیته اتحاد و ترقی آنها این فاجعه انسانی را سازماندهی و اجرا نمود، سردمداران این کمیته عبارت بودند از طلعت پاشا، انور پاشا، جمال پاشا و دیگران. مغز متفکر کمیته همانا نفر اول بود. پس از اتمام جنگ در سال ۱۹۱۸ دادگاه نظامی استامبول همه آنان را به جرم «جنایت بر علیه بشریت» به مجازات اعدام محکوم کرد لذا این حکم در مورد اکثر آنها اجرا نشد تا اینکه از درون ملت ارمن چند وجدان بیدار دست به اقدام زد، و این جنایتکاران را به سزای اعمال خود رسانید. مهمترین این وقایع ترور طلعت پاشا وزیر امور داخله و سپس صدراعظم ترکیه، بدست سوغومون تهلیریان تنها بازمانده خانواده خود در جریان قتل عام بود. در مورد جزئیات نجات او و چگونگی روند رویدادهای بعدی مطالب مشروحو در همین کتاب خواهید خواند.

تهلیریان مجبور بود دست به چنین اقدامی بزند زیرا وقتی روز ۱۱ نوامبر ۱۹۱۸ جنگ به پایان رسید، ارمنیان نیز انتظار داشتند مسئولان نژاد کشی مجازات گردند لیکن عکس العمل آنها (انگلیس، فرانسه، آمریکا) نشان داد که ایشان قصدی برای این کار نداشتند. و برعکس جنایتکاران ترکان جوان را در برابر آتش خشم انتقامجویی ارمنی مورد حمایت قرار می دادند.

روز ۱۵ ماه مارس ۱۹۲۱ طلعت پاشا در مقابل خانه شماره ۱۷ خیابان هاردنبرگ شهر برلین آلمان به ضرب گلوله سوغومون تهلیریان به قتل رسید و پس از دستگیری توسط پلیس صریحا به عمل خود اعتراف نمود.

محاكمه او روزهای دوم و سوم ماه ژوئن ۱۹۲۱ در برلین انجام شد. این محاكمه در واقع به عنوان محاكمه سردمداران ترکان جوان و محكومیت قتل عام ارمنیان ارزیابی می گردد. پس از دو روز بازجویی و شهادت گواهان و جرو بحث های مفصل حقوقی و پزشکی و تاریخی هیئت منصفه رای به تبرئه تهلیریان داد.

بقایای جسد طلعت در سال ۱۹۴۳ به دستور هیتلر از برلین به استامبول منتقل شد و طی مراسم رسمی حکومتی و نظامی در تپه آزادی آن شهر به خاک سپرده شد تا آن دسته از هموطنانش که طرفدار جنایت و زور هستند با دیدن آن افتخار کنند و آنانکه دارای وجدان انسانی هستند با هر بار نگاه بر مقبره او احساس شرمساری نمایند.

علی رغم مطالبی که حقوقدانان و وکلای مدافع در جلسه دادگاه در تبرئه آلمانیان از همدستی با ترکان جوان عنوان کردند، امروزه پرواضح است که دولت های آلمان مسئولیت مستقیم در این جنایات داشتند و تا امروز در صورت برخورداری از حس انسانیت موظفند رسماً از ملت ارمن عذرخواهی کنند.

دولت امروزی ترکیه نیز با انکار تمام شواهد و مدارک و حتی اسناد دادگاه استامبول، از پذیرش قتل عام ارمنیان سرباز می زند زیرا به نظر نگارنده سطور ادامه دهنده همان سیاستهای ددمنشانه ترکان جوان و سلطان عبدالحمیدها است.

جامعه و وجدان بیدار بشری وظیفه انسانی در شناختن رنجها و مصیبت های ملل دیگر یعنی صفحات سیاه تاریخ بشری به عهده دارد ما انسان های امروزی برای جلوگیری از رویداد فجایع انسانی در هر نقطه از جهان هیچ راه دیگری جز شناخت تاریخ و محکوم کردن رویدادهای وحشتناک گذشته نداریم. مادام که اینگونه وقایع بی کیفر باقی مانده باشند، رویدادهای دیگر از همین نوع کماکان تکرار می گردد.

باشد که روزی پلیدی ها و زشتی های ددمنشانه از جوامع بشری زدوده شود.

(۱. گرمانیک)

## مسئولان قتل عام

از کتاب "شواهد و مدارک انکار ناپذیر"  
نوشته آرتم اوهانجانیان ترجمه ا. گرماتیک  
انتشارات ناییری تهران ۱۳۷۸

سیاستمداران ترکان جوان همچین خلیل بیگ وزیر اعظم، بارها یادآور می شدند که انور و طلعت نیروی محرکه کشتارها بودند و کلا به دولتهای اروپای مرکزی وابستگی داشتند.

هنگامی که لسیوس در آغاز ۱۹۱۵ در استامبول بود، تا مقامات دولتی ترکیه را متقاعد سازد سیاست خود نسبت به ارمنیان را تعدیل نمایند، انور به او می گوید که «او مسئولیت کلیه وقایعی را بعهده می گیرد که در داخل کشور روی داده است».

ولفدیتربیل تاریخنگار می نویسد: «بدون تردید، محرک اصلی طلعت بود، او والی ها را راهنمایی می کرد، لیکن تصمیم گیری در مورد تبعید توسط کلیه اعضاء کابینه گرفته می شد».

اینکه دستور کشتارهای ارمنیان را دولت صادر کرده است، مدارک زیر نیز اثبات می کنند. پالوویچینی ۲۴ ژوئن ۱۹۱۵ چنین می نویسد:

«شکی نیست که عملکرد دولت در مورد ارمنیان اشتباه است».

پالوویچینی ۱۳ اوت ۱۹۱۵ می نویسد:

«... من توجه وزیر اعظم را به این موضوع جلب کردم که زمانی فرا می رسد که به هر حال ترکیه بخاطر این سیاست نابودسازی ملتی مفید پاسخگو خواهد بود...».

پالوویچینی ۳ سپتامبر ۱۹۱۵ می نویسد:

«... لیکن اخیرا فرمان وزارت جنگ نیز واصل شد، که بر اساس آن ارمنیان با هر مذهب که باشند باید جابجا شوند تا هیچ کجا تعداد آنها بیش از پنج درصد جمعیت نباشد».

فرماندهی کل ارتش، ارتباطات، استامبول، ۱۲ سپتامبر ۱۹۱۵:

«چنانکه مشخص است، دولت ترکیه تصمیم گرفته است تمام ملت ارمنی را نابود کند».

تراوتمانسدورف، استامبول، ۳۰ سپتامبر ۱۹۱۵:

«همه اخبار حاکی از یک امر هستند که اقدامات اخیر دولت بطور نسبی جان افراد بیشتری را تباه کرده است تا کشتارهای عبدالحمید».

«خود طلعت بیگ با خرسندی نسبی اخیرا به من گفت که به زحمت بتوان در ارزروم یک ارمنی یافت».

فرماندهی کل ارتش، ارتباطات، استامبول، ۸ سپتامبر ۱۹۱۵:

«بله، بنظر می رسد که این قانون (تبعید ارمنیان) بطور کلی بعنوان یک پوشش قانونی

برای نابودسازی قانونی ارمنیان وضع شده است».

ناداملنسکی، آدریاناپل، ۲۹ اکتبر ۱۹۱۵:

- «مقامات دولتی اعلام می کنند که مسئولیتی در قبال این رویدادها تقبل نمی کنند، زیرا مطابق با فرمانهای دریافتی از استامبول عمل می کنند».
- ناداملنسکی، آدریاناپل، ۳ مارس ۱۹۱۶:
- «فرمانهایی که در این مورد از استامبول دریافت شده اند، بنظر می رسد که قطعی تر هستند».
- پالایچینی، استامبول، ۱۰ مارس ۱۹۱۶:
- «خلیل بیگ مجبور بود به من اقرار کند که روند کارهای دولت اشتباه بوده است».
- پالایچینی، استامبول، ۸ آوریل ۱۹۱۶:
- «متأسفانه، مقامات ترکان جوان که تحت لوای این انجمن خود را در عملی ساختن طرح خویش مقتدر احساس می کردند، از اوضاع استفاده کردند تا بر علیه قومیت‌های غیر ترک دست به شدیدترین اقدامات بزنند. طلعت و انور و طرفداران آنها تنها در شرایط جنگ می توانستند بر علیه ارمنیان اقدام کنند».
- پالایچینی، استامبول، ۲۰ ژانویه ۱۹۱۷:
- «اگر دولت در صدد برمی آمد تا باقی مانده این قوم را با یک ضربه ضد ارمنی در ترکیه نابود کند و بدینوسیله مسئله ارمنی را کلاً محو نماید، این امر کلاً با تمایلات ملت ترک هماهنگی می داشت».
- تراوتمانسدورف، استامبول، ۳۰ ژانویه ۱۹۱۷:
- «وزیر اعظم به من گفت... که خود معتقد است، ترکیه روزی مجبور خواهد شد تا در مورد سرزنشهای دائمی دشمنان مربوط به عملکرد خود در قبال ارمنیان به همه جهان پاسخگو باشد. او گفت دائماً باید تأکید نمود، که علت این اقدامات که ترکیه نه تنها برای انجام آنها حق داشت، بلکه مجبور به انجام آن بود، توطئه‌هایی بود که از سوی روسها و نیز انگلیسیان و فرانسویان صورت می گرفت لذا تقصیر همه این کارهای انجام شده متوجه آنان است... من سعی نکردم وزیر اعظم را از نحوه تفکرش منصرف کنم، زیرا هر قدر که نظر او درست می بود، نباید انتظار داشت، که ترکیه بتواند با انداختن تقصیر کارها به گردن دیگران خود را از این گناه مبرا سازد. ترکیه همچنین نخواهد توانست این امر را به فراموشی بسپارد که نحوه اعمال اقدامات ضد ارمنی نمونه ای از وحشیگری آسیایی و خشونت غیرقابل وصف بشمار می رود».
- پالایچینی، استامبول، ۲۴ مارس ۱۹۱۷:
- «وزیر (جاوید بیگ) هنگام گفتگو با من، کشتار ارمنیان را بزرگترین اشتباه کابینه قبلی قلمداد کرد. او گفت که از نظر سیاسی میل به تعقیب و آزار و نابودسازی همه ملیتها اشتباه بزرگی بود».
- حتی جمال پاشا یکی از سیاستمداران مهم ترک و فرمانده ارتش چهارم ترکیه در سوریه، نحوه اجرای تبعید و مهاجرت اجباری را محکوم می کرد.

## گواهان نژادکشی ارمنیان

گردآوری و برگردان: ادیک باغداساریان

### نامه به هیئت تحریریه ماهنامه "ژورنال دو ژنو"

جناب آقای سردبیر، اجازه می‌خواهم در تایید مقاله آن نشریه (مورخ ۹ همین ماه)، نگرانی و خشم بی‌کران خود را نسبت به اقدامات کمیته خون آشام "اتحاد و ترقی" ابراز دارم. اینان اقدامات ددمنشانه و نابخردانه‌ای را مایه مباهات خود می‌دانند که تنها توسط چنگیز خان و تیمورلنگ در تاریخ مشاهده شده است.

... اگر ملتی وجود دارد که خدمات ارزنده‌ای به همت فعالان دولتی، مقامات سرشناس و افراد با استعدادی در زمینه تجارت، صنایع، علوم و هنر در ترکیه انجام داده‌اند، همان ملت ارمنی است. همین ارمنیان بودند که صنعت چاپ و هنرهای دراماتیک را به ترکیه وارد کردند. نقش نویسندگان و شعرا و ادبا و چهره‌های اقتصادی ارمنی انکارناپذیر است... مگر اوتیان ارمنی نبود که با مدحت پاشا در تألیف قانون اساسی عثمانی همکاری نمود... هیچ شخصیت روشنفکر ترک پیدا نخواهد شد که زیر این اعلامیه را که ۱۳ سال پیش دوست فقید من لنینج نماینده مجلس انگلیس عنوان کرد، امضاء نکند: "ارمنیان بطور استثنائی و فوق‌العاده شایسته و مستعد این امر هستند که حاملان تمدن نوین جهانی باشند. آنها دست آوردهای تمدن جدید اروپایی را بطور شگفت‌انگیزی کسب کرده‌اند که هیچ ملتی هرگز نتوانسته است به آن نایل آید."

ژنرال شریف پاشا

Journal de Geneve, 18. ix.1915

### از خاطرات "مولان زاده رفعت"

تبعید و کشتار ارمنیان یک جرم فوق‌العاده و وحشتبار و تأسف آور سیاسی است... اگر من بتوانم چگونگی عملکرد جنایت‌بار حزب "اتحاد و ترقی" را بیان کنم بهترین خدمت را به تاریخ انجام داده‌ام.

### بهبان‌های دروغین

تمامی این ستمکاری‌ها، جنایات، قتل‌عام و شاخ و برگ دادن مقامات دولتی ترک به آن، بی‌هیچ‌انگیزه‌ای برارمن‌ها روا شد.

احتمالاً "دولت ترکیه پاسخ خواهد داد: "مادر جنگ هستیم، برای موجودیت خود می‌جنگیم. ارمن‌ها امید پیروزی دشمنان ما را داشتند و برای این پیروزی توطئه می‌کردند. آنها جنایتکاران

پراکنده در منطقه جنگی بودند و ما ناگزیر شدیم در برابر آنها به شدت عمل نظامی متوسل شویم". ولی واقعیات این بهانه ها را بکلی نفی می کند. این ارمن ها در منطقه جنگی سکونت نداشتند. هیچیک از شهرها و دهکده هایی که از آنجا منظمًا بسوی مرگ تبعید شدند، در مراکز عملیات جنگی قرار نداشت. همگی در داخل آناتولی بودند که از جبهه های قفقاز و داردانل به یک اندازه دوراست. امکان همکاری آنها با ارتش دول متخاصم وجود نداشت و حتی امکان ایجاد شورش هم نداشتند. زیرا ارمنیان جمعیتی متراکم نبودند. آنها در آبادی های کوچک کشوری پهناور پراکنده بودند.

(آرنولد توین بی، کشتار یک ملت، ترجمه فاضل ملک نیا، تهران ۱۳۷۴، ص ۷۱)

#### آرنولد توین بی

"برابر گواهی پناهندگان از سوریه، چندین کنسول آلمان یا قتل عام را رهبری می کرده اند یا مشوق آن بوده اند، بخصوص خاطر نشان می کنیم که آقای روسلر کنسول آلمان در حلب، برای رهبری قتل عام، شخصا" به آینتاب (عینتاب) رفته است و بارون اوپنهایم بد طینت که می دانست این تیره بختان با مشاهده وحشیگری ارتش در خیابانهای شهر که عملاً" غرق در خون است، قادر به خودداری نخواهند بود با این همه، به دلیل وابستگی نژادی ارمن ها با متفقین، فکر تبعید زن و بچه های ارمنی را به عرفا (اورفا) پیش کشید.

(آرنولد توین بی. کشتار یک ملت، ص ۱۱۰-۱۰۹)

از خاطرات نعیم بیگ مقام ترک (تبعید و کشتار در رأس العین و در الزور، ۱۹۱۶)

من فکر می کنم، که تبعید و کشتار ارمنیان هیچ واقعه قابل مقایسه و برابر در تاریخ جهانی ندارند. در هر گوشه و پهنه وسیع ترکیه می توان اجساد و اسکلت هزاران ارمنی سلاخی شده به فجیع ترین وجه را پیدا کرد...

خاطرات نعیم بیگ، آرام آندونیان، لندن ۱۹۲۰، ص ۱

#### یوهان لپسیوس:

"این تنها کشورهای قدرتمند مسیحی بودند که باعث و مسبب نابودی اسفناک ملت ارمنی شدند"